KAMIL PIETRASIK ▶▶

Towarzystwo Azji i Pacyfiku

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8579-0659>**Historyczne i polityczne aspekty świata islamu**

[recenzja książki *The World of Islam in Research Perspectives of Oriental Studies and Political Science*. Vol. 1: *History and Politics*]

Historical and political aspects of the Islamic World

[book review *The World of Islam in Research Perspectives of Oriental Studies and Political Science*. Vol. 1: *History and Politics*]

Историко-политические аспекты исламского мира

[рецензия книги *The World of Islam in Research Perspectives of Oriental Studies and Political Science*. Vol. 1: *History and Politics*]

Świat Orientu od wielu lat fascynował swoim dorobkiem kulturowym oraz społecznym i religijnym nie tylko dziennikarzy oraz podróżników, ale także naukowców i ekspertów z wielu dziedzin naukowych. Orient to świat jakże odmienny od kultury zachodniej pod każdym względem, który inspirował i podżegał do lepszego poznawania jego tajemniczości i zagadkowości. W polskiej literaturze przedmiotu w XXI wieku ukazała się niezliczona liczba książek, wieloautorskich monografii czy przyczynków i studiów, poświęconym światu islamu, lecz omawiana publikacja, poprzez zaproponowaną formułę tematyczną, a także ze względu na interesujące artykuły, stanowi znaczący wkład w polską literaturę przedmiotu¹.

¹ Nakładem Wydawnictwa Adam Marszałek – największej oficyny naukowej w Polsce – ukazało się także wiele innych, wartościowych pozycji poświęconych problematyce świata

Praca została podzielona na pięć ważnych bloków tematycznych, które w sposób przemyślany zostały stworzone tak, aby podjętymi problemami obejmowały przyjęte założenia monografii, czyli bezpośrednio dotyczyły spraw i kwestii świata islamu. Zauważmy, iż w publikacji zaprezentowane zostały artykuły w trzech językach: polskim (10), angielskim (5), a także rosyjskim (1). Na uwagę zasługuje fakt, iż wprowadzenie do omawianej monografii, autorstwa Rafała Ożarowskiego – eksperta od spraw Bliskiego Wschodu i zagadnień terroryzmu międzynarodowego – zostało wydane w dwóch językach: polskim i angielskim.

Pierwszą część (*Geopolitics of the region/Geopolityka region*) otwiera tekst Romana Petyura *Underdevelopment in the Middle East: Implications for Regional Security*. Skupia się on na przedstawieniu kwestii bezpieczeństwa w krajach Bliskiego Wschodu po zimnej wojnie oraz po interwencji Armii Radzieckiej w Afganistanie. Autor słusznie wyszczególnia Al-Kaidę i ruch talibów jako tych, którzy swoimi działaniami zdestabilizowali bezpieczeństwo na Bliskim Wschodzie i nadal to czynią.

Kolejny artykuł w omawianej części to tekst Marcina Krzyżanowskiego pt. *Podstawy irańskiej geopolityki*, oparty na zobrazowaniu kierunków oraz celu, jakie przyjęła Islamska Republika Iranu. Chodzi tutaj nie tylko o przedstawienie tych determinantów w kontekście sąsiadów i Bliskiego Wschodu, ale także w innych muzułmańskich regionach świata, np. na Kaukazie i w Azji Centralnej. Autor użył stwierdzenia, iż Iran – obok Arabii Saudyjskiej i Turcji – walczy o rolę hegemonu na Bliskim Wschodzie. Trudno się z tym stwierdzeniem nie zgodzić, gdyż rywalizacja saudyjsko-irańska trwa praktycznie od lat, a początkową cezurę czasową można uznać za rok 1979, gdy doszło do Rewolucji Islamskiej w Iranie, która zmieniła spostrzeganie zasad islamu i kultury zachodniej nie tylko przez Iran, ale także wiele państw muzułmańskich. Natomiast Marzena Mruk w tekście *Miejsce i rola Kataru w stosunkach międzynarodowych w Zatoce Perskiej w XXI wieku* skupia się na jednym z najmniejszych państw na świecie, lecz o sporym potencjalnie ekonomicznym oraz umiejętnym rządzeniu przez dynastię Al Tani, która prowadzi do nawiązywania czasem trwałych relacji z krajami nie tylko z Półwyspu

Arabskiego, ale i Bliskiego Wschodu. Autorka pokrótce przedstawiła historię tego dość młodego państwa, a następnie w sposób obrazowy przedstawiła jego rolę i miejsce w stosunkach międzynarodowych w Zatoce Perskiej w XXI wieku. Uwarunkowania geograficzne oraz militarne Kataru zdaniem autorki powodują, iż kraj ten jest atrakcyjnym partnerem do rozmów w kwestiach obronności oraz prowadzenia interesów gospodarczych. Katar jest dobrym ośrodkiem wojskowym m.in. dla wojsk Stanów Zjednoczonych, lecz po tzw. kryzysie katarskim sytuacja w tej kwestii nieco uległa zmianie (s. 43–44).

Aleksandra Spancerska zaprezentowała temat *Stanowisko Turcji wobec kryzysu katarskiego*. Autorka omówiła uwarunkowania państwa katarskiego w przeszłości, wskazując na to, jakie były relacje między Katarą a poszczególnymi państwami, szczególnie położonymi w Zatoce Perskiej i na Półwyspie Arabskim. Następnie poświęcono dużo uwagi stosunkom katarsko-tureckim po tzw. kryzysie katarskim oraz po ochłodzeniu relacji turecko-rosyjskich, których to początek datuje się na listopada 2015 roku. Dalej wskazano na najważniejsze istotne punkty polityki zagranicznej Turcji podczas rządów Partii Sprawiedliwości i Rozwoju, która określana była jako „zero problemów z sąsiadami” (s. 64).

Z kolei następną częścią omawianej publikacji wieloautorskiej jest „Foreign Policy/Polityka zagraniczna”. Tę część rozpoczyna rozdział Yuriya Skorokhoda (*Syria in Russia's Foreign Policy Strategy*), w którym autor skupił się na roli państwa syryjskiego w rosyjskiej polityce zagranicznej. Cezurą otwierającą rozważania jest upadek Związku Sowieckiego, czyli początek lat 90. XX wieku, kiedy to nowe państwo na mapie świata, Rosja, musiała na nowo nakreślać kierunki przyszłej polityki zagranicznej. Wcześniej w czasach istnienia Związku Sowieckiego Syria w polityce sowieckiej odgrywała ogromną i ważną rolę jako kraj, który chętnie wdrażał koncepcje komunistyczne. Identycznie wygląda sytuacja w rosyjskiej polityce zagranicznej, gdzie Syria nadal jest ważnym graczem dla rosyjskich dyplomatów. Po upadku reżimu Saddama Husajna w Iraku w 2003 roku, dwa lata później, Syria i rodzina Al-Assadów była kluczowym partnerem dla Rosjan w kwestii zachowania wpływów na Bliskim Wschodzie i ostatnim bastionem w krzewieniu idei i koncepcji, które mogły podobać się władzom rosyjskim. Rosjanie od czasu tzw. Arabskiej Wiosny (2011 r.), wspierały Baszszara Al-Assada nie tylko słownie, ale także spotykając się z nim, zapewniając mu ochronę w razie

niebezpieczeństwa oraz udzielając mu realnej siły wojskowej, gdy pokojowe manifestacje w Syrii zamieniły się w wojnę domową. W kolejnym artykule, zatytułowanym *Zaostrzenie konfliktu izraelsko-palestyńskiego po oficjalnym uznaniu przez Prezydenta Stanów Zjednoczonych Donalda Trumpa Jerozolimy za stolicę Izraela w serwisach internetowych dzienników Wyborcza.pl i Rp.pl*, Marta Wiśniewska przedstawiła sytuację po oficjalnym uznaniu przez Donalda Trumpa Jerozolimy za stolicę Izraela. Metodą, jaką wykorzystano w pracy, była analiza treści artykułów, które ukazały się w wybranych dziennikach internetowych. Jak podała autorka, wybór stron nie był przypadkowy, gdyż *Wyborcza.pl* oraz *Rp.pl* cieszą się największą liczbą czytelników według przeprowadzonych badań serwisów gazet ogólnopolskich (s. 89). Analizie poddano ogółem 14 artykułów – osiem z *Wyborcza.pl* i sześć z *Rp.pl*.

Kolejny rozdział („Democratic changes threats and challenges”/„Przemiany demokratyczne. Zagrożenia i wyzwania”) otwiera tekst autorstwa Ahmeda Renimy, zatytułowany *Democratization Process in Post-Colonial Algeria*. W artykule Renima obrazuje proces demokratyzacji, jaki miał miejsce w pokolonialnej Algierii. Wskazana została poprzez retrospekcję sytuacja kraju w czasach rządów Hawarięgo Bumadyana, który znacząco wpłynął na poprawę gospodarczą i społeczną w tym kraju. Następnie autor skupił swą uwagę na polityce i celach, jakie stawiali sobie przedstawiciele Frontu Wyzwolenia Narodowego, który najpierw – jako ruch społeczny – przewodniczył zbrojnym powstaniom narodowowyzwoleńczym, a następnie przekształcił się w partię polityczną po odzyskaniu przez Algierię w 1962 roku niepodległości. Warto w kontekście poznania siły reżimu algierskiego oraz znaczenia jego ośrodków władzy w całym kraju zapoznać się z rozprawą doktorską Gaili J. Buttorff, wydaną w formie książki pod tytułem *Authoritarian Elections and opposition groups in the Arab World* (Buttorff, 2018).

Kolejnym istotnym problemem, który został poruszony w recenzowanej publikacji, jest funkcjonowanie i przyszłość organizacji terrorystycznej – tzw. Państwa Islamskiego. Tematem tym zajęły się Paula i Sara Tomaszewskie pt. *Czy upadek terytorialnej struktury Państwa Islamskiego oznacza koniec jego aktywności terrorystycznej? Analiza przyszłego kierunku ewolucji organizacji terrorystycznej Państwo Islamskie*. W pierwszej części omawianego artykułu skupiono się na przyczynach powstania organizacji oraz analizie przyszłości tzw. Państwa Islamskiego. Na uwagę zasługuje ustalenie przez autorki, że

Państwo Islamskie jest organizacją terrorystyczną, która skumulowała doświadczenia wielu lat aktywności innych ruchów terrorystycznych na Bliskim Wschodzie i w jego regionach (s. 121). Słusznie wskazano na różnice pomiędzy salafitami i wyznawcami innych odłamów islamu, np. umiarkowanymi sunnitami. Kwestią do dyskusji pozostaje stwierdzenie mówiące, iż: „Państwo Islamskie ma także filie w Algierii, regionie Kaukazu, Rosji, Arabii Saudyjskiej i wielu innych miejscach” (s. 127). Nie ulega wątpliwości, iż w Algierii, Arabii Saudyjskiej tzw. Państwo Islamskie ma grupy lokalne, które przysięgły wierności ideałom i celom tejże organizacji terrorystycznej. Natomiast jeśli chodzi o filie w Rosji, to można wskazać jedynie na Kaukaz Północny i to nie wszystkie republiki, które wchodzi w skład tego regionu. Mowa tutaj m.in. o republikach: Czeczenii, Dagestanu i Inguszetii oraz Kabardyno-Bałkarii i Karaczajo-Czerkiesji, a nie o całym obszarze tego państwa. Jednak ta lakoniczność nie przysłania w żaden sposób istoty podjętego tematu oraz nie umniejsza mu w żaden sposób. Wcześniej przytoczone stwierdzenie ze strony 127 daje przyczynek do dyskusji, która jest jak najbardziej potrzebna.

Roswitha Badry w tekście *Shiite Scholars in Bahrain under Attack: A New Dimension in the Politics of Sectarianism?* skupiła się na zobrazowaniu sytuacji wyznawców szyizmu po tzw. Arabskiej Wiośnie na podstawie tamtejszych wydarzeń oraz raporcie *Freedom House* z 2017 roku.

Tomasz Dranicki zaś zaproponował tekst *Islam jako czynnik współczesnego podziału subkontynentu indyjskiego*. Niniejsze rozważania oparto na analizie w głównej mierze polskojęzycznych materiałów badawczych oraz wiedzy nabytej przez autora podczas pisania pracy licencjackiej. Na uwagę zasługuje fakt, iż Dranicki przedstawił nie tylko pokrótce historię tego subkontynentu, ale także relacje międzypaństwowe, czyli indyjsko-pakistańskie, relacje Bangladesz-Pakistan, Indie-Bangladesz, a także dokonał syntetycznego omówienia kazusu islamu w Bangladeszu, Indiach i Pakistanie. Walorem tekstu jest to, iż w polskiej literaturze przedmiotu, co zauważył we wstępie autor tekstu, poruszono kwestie islamu oraz sytuacji religijnej i społecznej w Bangladeszu. Niewątpliwie tekst może być uznany za innowacyjny, a także służyć jako inspiracja do dalszych badań i dyskusji nad sytuacją wyznawców islamu w Bangladeszu.

Paulina J. Warsza w artykule *Political Importance of Ethnic Structure in Mauritania* skupiła się na przedstawieniu i analizie etnicznej struktury

w Mauretanii. Twierdzi ona, iż kraj ten jest ważnym graczem w walce z terroryzmem, szczególnie w regionie Sahelu, gdyż jak dotąd był znacznie mniej dotknięty ogólnym brakiem poczucia bezpieczeństwa niż jego sąsiedzi (s. 169). W omawianym kraju poczucie braku bezpieczeństwa wzmacniane jest przez pierwotne animozje etniczne oraz stratyfikację społeczną tak znaczącą, że wszystkie możliwe role społeczne i gospodarcze, które jednostka może pełnić, są określone poprzez jej pochodzenie (s. 169). W dalszej części po omówieniu krótkiej historii na tle polityczno-społecznym w Mauretanii autorka porusza kwestie zamachów stanu, do których doszło w 2005 i 2008 roku. Również przytoczona została ogólna sytuacja społeczna i polityczna w tym kraju w latach dwutysięcznych, a także wspomniano o losie mauretańskich uchodźców w krajach sąsiednich, którzy uciekli z Mauretanii ze względu na pochodzenie lub z powodów religijnych. Porównane zostały dane dotyczące uciekinierów z Mauretanii z końca lat 80. i początku lat 90. XX wieku oraz nielegalnych migrantów z Mali z latami 2015 i 2016. Nasuwa się smutna refleksja, iż malijscy uchodźcy w tych latach w Mauretanii stanowili nadal ogromną liczbę w ośrodkach dla uchodźców (od 40 do 60%; s. 180). Podobnie jak w przypadku rozdziału poprzedzającego, także i ten zasługuje na pochwałę z uwagi na innowacyjność i znaczący wpływ na walory monografii.

W tym miejscu należy przejść do krótkiego wspomnienia o ostatnim artykule w omawianej części monografii. Swietłana Czerwonnaja w tekście *Ideya natsional'noy gosudarstvennosti u Krymskikh Tatar: idealy, illyuzii, realii proshlogo i nashego vremeni* przedstawiła i scharakteryzowała główne idee oraz zadania, nakreślone przez narodowy ruch Tatarów Krymskich. Autorka wskazała, iż w XX wieku były one marginalizowane i praktycznie przez władze ukraińskie niezauważane oraz ignorowane. Warto nadmienić, że omawianie niniejszego tematu nie byłoby możliwe bez wspomnienia dramatycznych losów Tatarów Krymskich w latach 30. i 40. XX wieku (s. 199–203).

Kolejny rozdział („History/historia”) otwiera tekst *Ludność arabska w polityce Cesarstwa Rzymskiego i Iranu w okresie walk o Amidę 502–506* autorstwa Tomasza Sińczaka. Autor skoncentrował się na ukazaniu miejsca ludności arabskiej w polityce Iranu oraz Cesarstwa Rzymskiego w latach 502–506. Zaproponowany okres nie był przypadkowy, bowiem był to czas walk o Amidę, czyli pierwszy bój z cyklu wielkich starć rzymsko-irańskich w VI wieku. Nadmienmy jeszcze, iż – jak zauważa słusznie autor tekstu

– walka o Amidę była pierwszą wojną, w której na dużą skalę brały udział oddziały arabskie, a ich obecność miała ogromne znaczenie dla rozwoju dalszych wypadków (s. 215).

Kolejnym artykułem w omawianym rozdziale historycznym jest *Tatikios (ca 1057–post 1103) – uciekinier spod Antiochii czy ofiara propagandy krzyżowców?* Mateusza P. Wierzbowskiego. Tutaj z kolei ujęto losy Tatikiosa, który opuścił krzyżowców w czasie oblężenia Antiochii i udał się kolejno na Cypr, a następnie do cesarza Aleksego I Komnena. Dodajmy, iż przez niektóre źródła historyczne i naukowe Tatikos był traktowany oraz opisywany jako nieprzyjaciel, zdrajca, kłamca i tchórz. Nie zapominajmy, że powstała inna grupa źródeł historycznych, opisująca wydarzenia spod Antiochii, która stawiała w obronie Tatikosa. Ostatnia zaś, trzecia grupa źródeł historycznych, w tym także badaczy historycznych tego okresu i tych wydarzeń, całkowicie pomija tę postać i nie wspomina wcale o Tatikosie.

Przechodząc do przedostatniego artykułu w omawianej monografii: *Muhammad Ali Jinnah – bohater narodowy Pakistanu*, autorstwa Magdaleny Cyran, warto wskazać, iż poruszone zostały tutaj losy pakistańskiego bohatera narodowego, który był jednym z głównych orędowników podziału państwa indyjskiego na dwa niezależne państwa: Indie oraz Pakistan. Warto wyszczególnić dwa fakty: Jinnah reprezentował muzułmanów oraz był pierwszym przywódcą w Pakistanie po uchwaleniu przez parlament brytyjski niepodległości Indii oraz Pakistanu. Warto w tym miejscu przytoczyć pewną ciekawostkę, wychodząc nieco poza omawiany artykuł, a mianowicie fakt, iż podobizna Jinnaha jest widoczna na narodowej walucie Pakistanu, rupii pakistańskiej (m.in. 5; 10; 20; 50; 100; 500 oraz 1000 rupii pakistańskich).

W ostatnim tekście rozdziału historycznego – *Tatarzy w Wojsku Polskim w latach 1918–1939*, autorstwa Apolonii Ambroziak, przedstawione i omówione zostały losy Tatarów obecnych w szeregach Wojska Polskiego (WP) w latach najtrudniejszych dla polskiego narodu i państwa, a mianowicie od 1918 do 1939. Warto w tym miejscu wspomnieć, iż Ambroziak w końcowej fazie omówienia podjętego zagadnienia uważa, że niezbędne jest wspomnienie o niektórych inicjatywach upamiętniających bohaterskie i wierne Rzeczypospolitej oddziały tatarskie WP w międzywojniu (s. 266).

Reasumując, należy wskazać, iż publikacja wieloautorska pod redakcją naukową Michała Dahla, Pawła Hanczewskiego i Magdaleny Lewickiej jest

cennym źródłem informacji oraz przyczynkiem do dalszej dyskusji nad historią oraz polityką konkretnych państw ze świata islamu. Zaproponowanie wątków dotyczących tak egzotycznych krajów jak Mauretania (artykuł P.J. Warsz) czy Bangladesz (tekst T. Dranickiego) powoduje, że czytelnik nabywa wiedzę na temat obszarów i problemów, o których nie wspomina się dość często nie tylko na konferencjach naukowych, ale również w polskiej literaturze przedmiotu. Należy stwierdzić, że recenzowana monografia spełnia swój cel, jakim jest praktyczne omówienie ważnych kwestii dotyczących przeszłości i teraźniejszości, a nawet przyszłości świata orientalnego².

DR KAMIL PIETRASIK

Towarzystwo Azji i Pacyfiku
kamilpietrasik@interia.pl

Bibliografia

- Brylew, M. (2016). *Liban. Religia-Wojna-Polityka*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Buttorf, G.J. (2018). *Authoritarian Elections and opposition groups in the Arab World*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Dahl, M., Hanczewski, P., Lewicka, M. (red.). (2019). *The World of Islam in Research Perspectives of Oriental Studies and Political Science. Vol. 1: History and Politics*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Dahl, M., Hanczewski, P., Lewicka, M. (red.). (2019). *The World of Islam in Research Perspectives of Oriental Studies and Political Science. Vol. 2: Society*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Marszałek-Kawa, J., Gołda-Sobczak, M. (red.). (2018). *Bliski Wschód na początku XXI wieku*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Marszałek-Kawa, J., Grenda, B. (red.). (2018). *Bliski Wschód – czynniki i skutki destabilizacji*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Marszałek-Kawa, J., Podgórskańska, R., Piątek, J. (red.). (2017). *Bliski Wschód między konfliktem a stabilizacją*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

² Warto w tym miejscu odwołać czytelników do drugiego tomu monografii, poświęconego kwestiom społecznym; por. Dahl, Hanczewski, Lewicka, 2019.